

A SZAKSZERVEZET A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁS POLITIKAI RENDSZERÉBEN

„Az alkotmány és a társult munkáról szóló törvény által létrehozott öngazgatási szocialista társadalmi-gazdasági viszonyok fejlett formáiban a szakszervezeteknek sokkal erőteljesebb a szerepük és feladatuk hatóköre is sokkal szélesebb. Mi több, mondhatnánk, hogy a szakszervezetek szerepe be van építve magába a társadalmi-gazdasági viszonyok mechanizmusába, mint e viszonyok lényeges és szerkesztési része.” (Edvard Kardelj: *A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai*)

Az alkotmány és a társult munkáról szóló törvény — a JKSZ programjának és X. kongresszusának határozatai alapján — az öngazgatás fejlődésének egy olyan átfogó koncepcióját érvényesíti, mely kettős vonatkozásban is szakítás a régebbi gyakorlattal. Egyrészt szakítás azzal a gyakorlattal, hogy az öngazgatás egy-egy vállalat, dolgozói kollektíva keretei közé szorul. Ez ugyanis a vállalatokon kívüli viszonyok alakulását, a társadalmi újratermelés egész folyamatának kérdését rábízta vagy az állami irányítás többé-kevésbé bürokratikus módszerére, vagy pedig átengedte a piac többé-kevésbé automatikusan, sőt anarhisztikusan érvényesülő törvényeinek. Ezzel velejár, hogy az öngazgatás egy-egy vállalaton belül is megcsorbult, vagy a dolgozók érdektelenségének áldozata lett — mert a dolgozók úgy érezték, hogy úgy is tőlük független erők szabják meg gazdasági helyzetük alakulását, tehát nem sok értelme van a vállalaton belüli öngazgatásnak sem —, vagy pedig a különféle technokratikus erők martaléka, amelyek azt vallották, hogy fontosabb az alkalmazkodás a tőlük független tényezőkhöz, mint az öngazgatás fejlesztése. Az új koncepció kiindulópontja most, hogy a munkás-öngazgatás kiterjed a társult munka és a társadalmi élet egészére, felöleli a társadalmi újratermelés egész területét. A társadalmi viszonyok egészének kell tehát a társult munkára és a dolgozók mindjobban érvényesülő jogaira és kötelezettségeire felépülnie. A másik változás pedig a szakítás azzal a tévhittel, hogy az öngazgatás intézményes keretei között automatikusan, a tudatos erők mindennapos és szakadatlan harca nélkül is fejlődhet.

Ezzel az új koncepcióval alapjában véve megváltozott a Jugoszláv Kommunista Szövetség és a többi társadalmi-politikai szervezet, köztük a szakszervezet helye és szerepe is. Először is ezek a társadalmi-politikai szervezetek úgy lépnek föl mint tudatos szocialista erők, amelyek szervezeten — nem pedig ösztönszerűen, a véletlenre bízva — szakadatlanul munkálkodnak az öngazgatás fejlődésén, akadályainak leküzdésén, problémáinak a marxizmus-leninizmus tudományához kapcsolódó megoldásáért. Ezzel beleépülnek abba a mechanizmusba, amellyel az öngazgatás átlépi a vállalati kereteket és olyan átfogó társadalmi viszonyra lesz az élet és a munka minden területén és minden szintjén, amelynek révén fokozatosan minden a társult munkára, a dolgozók tudatos uralmára épül fel és ennek mechanizmusa váltja fel mind az állam közvetlen beavatkozását, mind pedig a piac anarchiáját.

Ebben az esetben a szakszervezetnek megmaradnak mindazok a funkciói, amelyeket a kapitalista gazdaság keretei között mint a mun-

kasosztály érdekvédelmi szervezete betölt. Ez többek között abban nyilvánul meg, hogy a szakszervezet képviseli a munkásosztályt, a munkásosztály nevében részese és aláírója a társadalmi megállapodásoknak és öngazgatási megegyezéseknek, mindezen felül a munkásosztály képviselőjében közvetlen résztvevője a konfliktusos helyzetek megoldásának. A képviselői funkció mellett a szakszervezetnek megmarad a tőkés társadalomban kialakult érdekvédelmi funkciója is. Ez az érdekvédelem abból áll, hogy egyrészt általában gondoskodik a munkásosztály történelmi, távlati és pillanatnyi érdekeinek érvényesüléséről a döntéshozatal különféle szintjén és különféle formáiban, másrészt védi minden egyes dolgozónak a társult munkából és az öngazgatásból eredő jogait és kötelezettségeit.

Ugyanakkor a szakszervezetnek megmaradt az a nevelő funkciója is, amely az állami tulajdonon épülő szocialista országokban alapvető funkciója és ezekben az országokban a kapitalista gazdaság körülményei között érvényesülő képviselői és érdekvédelmi szerepet is helyettesíti. A szakszervezetnek ugyanis megmarad az a szerepe, hogy munkásságával és a szervezet tevékenység különféle formáival képesíti a dolgozókat arra, hogy mind rátermettebben és hozzáértőbben kapcsolódjanak bele az öngazgatásba, mind tájékozottabban és hozzáértőbben hozzák döntéseiket. Egyszóval a szakszervezet továbbra is neveli a dolgozókat, hogy azok minél jobb és hozzáértőbb öngazgatók legyenek.

A szocialista öngazgatás politikai rendszerében azonban csak látszólagos a rokonság a kapitalista gazdálkodás képviselői és érdekvédelmi funkciójával, vagy az állami tulajdonban épülő szocialista gazdaság nevelő funkciójával. Ebben a rendszerben ugyanis a szakszervezet szerepe csak látszólag merül ki ezeknek a funkcióknak a betöltésében és ezzel még ezek a látszólagos rokonságot mutató funkciók is minőségileg új elemekkel gazdagodnak, tehát nem a régi már ismert szerep újrajátszását jelzik a megváltozott körülmények között, hanem minőségileg új szerepet az öngazgatás minden más társadalmi-gazdasági viszonytalal szorított társadalmi-gazdasági viszonyai között.

Így például annak, hogy a szakszervezet a munkásosztály nevében részese és aláírója a társadalmi megállapodásoknak és öngazgatási megegyezéseknek, semmi köze ahhoz a szakszervezeti funkcióhoz, hogy a munkásosztály nevében kollektív szerződéseket ír alá, hanem ez része annak a mechanizmusnak, amellyel az öngazgatás átlépi a vállalati kereteket és átfogó társadalmi-politikai viszony lesz. Maga a társadalmi megállapodás és öngazgatási megegyezés is annak módja, hogy az öngazgatású társadalom az állami irányítás vagy a piaci automatizmus felcserélésével és kiküszöbölésével szabályozza a részek egységbe olvasását, a társadalmi egész kialakulását a sajátos és egyedi érdekek és szempontok egymás mellé állításával, összehangolásával és egyeztetésével. Ebben a mechanizmusban a szakszervezet a munkásosztály egészének érdekeit képviseli és érvényesíti, vagyis feladata gondoskodni arról, hogy a részleges és egyedi érdekek felülkerelkedésével és elhatalmasodásával szemben mindig a munkásosztály történelmi és távlati érdekei érvényesüljenek.

Ügyszintén a szakszervezet szerepe a dolgozóknak öngazgatásra való képesítésében nem azonos azzal a nevelő funkcióval, amely az öngazgatáson kívüli társadalmi-gazdasági viszonyok között gyakorol. A megváltozott helyzetben ez a funkció része annak az átfogó rendszernek, amelynek célja, hogy a dolgozók közvetlenül és egyenjogúan bekapcsolódjanak a döntéshozatalba, vagyis hogy társultmunka-alapszervezetük szintjén a döntések minden egyes dolgozó részvételével szülessenek meg, a többi szinten hozott döntések pedig a társultmunka-alapszervezet szintjén közvetlenül és egyenjogúan meghozott döntésekből nőjenek ki. En-

nek illusztrálására elég csak megemlítenünk a szakszervezet szerepét a közvetlen öngazgatás szavatolásában. A kiindulópont ugyanis az, hogy a közvetlen öngazgatás nem lehet valamilyen automatikus kézfelemelés, amellyel a munkások formálisan meghozzák a döntéseket, jóváhagyják a tőlük független struktúrák által beterjesztett javaslatokat. Ennek megakadályozását szolgálja többek között a javaslatok kialakításába való bevonás és a javaslatok előzetes megvitatásának törvényes kötelezettsége. Ebben a mechanizmusban a szakszervezetnek meg van a törvényben meghatározott és nélkülözhetetlen szerepe, amely ugyanazt a célt szolgálja mint az öngazgatás politikai rendszerének annyi más mechanizmusa: szavatolni, hogy a dolgozók minél ténylegesebben határozhatnak munkájuk és életük feltételeiről és eredményeiről.

A szakszervezetnek ez az alkotmányban és a politikai rendszerben felvázolt szerepe azonban nem érvényesül automatikusan. A társadalmunkban most folyó viták, főképp a JKSZ kongresszusainak és értekezleteinek előkészületeivel kapcsolatos intenzív politikai tevékenység azt célozza, hogy a JKSZ meg a többi társadalmi-politikai szervezet minél jobban és teljesebben képessé váljon ennek a szerepnek a betöltésére. Ennek érdekében kettős tevékenység folyik. Egyrészt a társadalomban meg kell teremteni a társadalmi-gazdasági és politikai viszonyok olyan átfogó rendszerét, amelyek lehetővé teszik a társadalmi-politikai szervezetek, köztük a szakszervezet ilyen szerepének érvényesülését. Másrészt azonban a harcot meg kell vívni magában a szakszervezetben is. A szakszervezet ugyanis csak akkor lesz képes eleget tenni mindannak, amit az alkotmány, a társult munkáról szóló törvény és általában a szocialista öngazgatás politikai rendszere tőle elvár, ha nem korlátozódik a szakszervezeti vezetőségekre és egyéb fórumokra, ha fellépése és magatartása valóban az egész tagság demokratikusan kialakított álláspontját tükrözi.

Így kapja meg a maga helyét a szakszervezet a szocialista öngazgatás politikai rendszerében. Ennek feltétele az, hogy a szakszervezet minél teljesebben képviselje a munkásosztályt, a társadalmi viszonyok pedig lehetővé tegyék a munkásosztály érdekeinek minél teljesebb érvényesülését.